

(i) Printed Pages : 4

Roll No. ....

(ii) Questions : 9

Sub. Code :

8	3	7	1
---	---	---	---

Exam. Code :

1	1	2	3
---	---	---	---

M.Ed. (Gen.) 1st Semester

(2122)

PERSPECTIVE IN EDUCATION—I (In all Mediums)

Paper-I : CO1PIE-I

Time Allowed : Three Hours]

[Maximum Marks : 70

Note :— Attempt FIVE questions in all selecting at least one question from Units I-IV and Question No. 9 consisting of four short answers is compulsory. All questions carry equal marks.

UNIT—I

1. Discuss in detail the concept, principles and assumptions of education. 14

OR

2. Discuss the national values enshrined in the Constitution and the aims of education in India. Discuss. 14

UNIT—II

3. What is the relationship between epistemology and education ? Discuss in detail the logical analysis and constructivism as methods of acquiring knowledge. 14

OR

4. What do you understand by the term 'Axiology' ? Explain education as the most important agency to impact Value Education among students. 10,4

UNIT—III

5. Explain by giving relevant examples the 'Functionalist', 'Conflict' and 'Interactionist' theoretical perspectives of Sociology of Education. 14

OR

6. What are the determinants of Social Change ? Explain the role of education as an agency of social change. 5,9

UNIT—IV

7. Explain how education is related to social equity and equality with special reference to socio - economically disadvantaged sections of the society. 14

OR

8. Discuss in detail the concept and factors affecting social mobility with special reference to education. 14

(All questions are compulsory)

9. Write short notes on the following :
- (a) Connecting knowledge across disciplinary boundary.
  - (b) Types and sources of knowledge.
  - (c) Contemporary challenges being faced by Secondary School Education in India.
  - (d) Concept of Social Stratification. 3.5×4

(हिन्दी माध्यम)

नोट :— सभी में से पाँच प्रश्न करें, यूनिट I से IV तक में से एक प्रश्न करें। प्रश्न न. 9 में चार लघु-उत्तरीय प्रश्न अनिवार्य हैं। सभी प्रश्नों के समान अंक हैं।

यूनिट-I

1. शिक्षा की अवधारणा, सिद्धांतों और मान्यताओं पर विस्तार से चर्चा करें। 14

अथवा

2. संविधान में निहित राष्ट्रीय मूल्यों और भारत में शिक्षा के उद्देश्यों की चर्चा कीजिए। विचार-विमर्श करें। 14

यूनिट-II

3. ज्ञानमीमांसा और शिक्षा के बीच क्या संबंध है ? ज्ञान प्राप्त करने के तरीकों के रूप में तार्किक विश्लेषण और रचनावाद पर विस्तार से चर्चा करें। 14

अथवा

4. 'एक्सप्लੋਰੇਜ਼' शब्द से आप क्या समझते हैं ? छात्रों के बीच मूल्य शिक्षा को प्रभावित करने के लिए सबसे महत्वपूर्ण एजेंसी के रूप में शिक्षा की व्याख्या करें। 10,4

यूनिट-III

5. शिक्षा के समाजशास्त्र के 'कार्यात्मक', 'संघर्ष' और 'अंतःक्रियावादी' सैद्धांतिक दृष्टिकोणों को प्रासंगिक उदाहरण देकर समझाइए। 14

अथवा

6. सामाजिक परिवर्तन के निर्धारक क्या हैं ? सामाजिक परिवर्तन के एक अभिकरण के रूप में शिक्षा की भूमिका की व्याख्या कीजिए। 5,9

यूनिट-IV

7. समाज के सामाजिक-आर्थिक रूप से वंचित वर्गों के विशेष संदर्भ में शिक्षा सामाजिक समता और समानता से किस प्रकार संबंधित है, स्पष्ट कीजिए। 14

अथवा

8. शिक्षा के विशेष संदर्भ में सामाजिक गतिशीलता को प्रभावित करने वाली अवधारणा और कारकों पर विस्तार से चर्चा करें। 14

(सभी प्रश्न अनिवार्य हैं)

9. निम्नलिखित पर संक्षिप्त नोट लिखिए :
- अनुशासनात्मक सीमाओं के पार ज्ञान को जोड़ना।
  - ज्ञान के प्रकार और स्रोत।
  - भारत में माध्यमिक विद्यालय शिक्षा द्वारा सामना की जा रही समकालीन चुनौतियाँ।
  - सामाजिक स्तरीकरण की अवधारणा।
- 3.5×4

(पंजाबी अनुवाद)

नੋਟ :— ਸਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪੰਜ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰੋ, ਯੂਨਿਟ I ਤੋਂ IV ਹਰੇਕ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰੋ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰ. 9 ਵਿੱਚ ਚਾਰ ਲਘੁ ਉੱਤਰੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹਨ। ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਅੰਕ ਹਨ।

ਯੂਨਿਟ-I

1. ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਸੰਕਲਪ, ਸਿਧਾਂਤ ਅਤੇ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਵਿਸਥਾਰ ਵਿੱਚ ਚਰਚਾ ਕਰੋ। 14

ਜਾਂ

2. ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮੁੱਲਾਂ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰੋ। ਵਿਚਾਰ ਕਰੋ। 14

ਯੂਨਿਟ-II

3. ਗਿਆਨ-ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਚਕਾਰ ਕੀ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ? ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਵਜੋਂ ਤਰਕਪੂਰਨ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਅਤੇ ਰਚਨਾਤਮਕਤਾ ਬਾਰੇ ਵਿਸਥਾਰ ਵਿੱਚ ਚਰਚਾ ਕਰੋ। 14

ਜਾਂ

4. 'ਐਕਸੀਲੇਂਸੀ' ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਸਮਝਦੇ ਹੋ ? ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਮੁੱਲ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਏਜੰਸੀ ਵਜੋਂ ਸਮਝਾਓ 10,4

ਯੂਨਿਟ-III

5. ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਸਮਾਜਸ਼ਾਸਤਰ ਦੇ 'ਕਾਰਜਵਾਦੀ', 'ਵਿਰੋਧ' ਅਤੇ 'ਅੰਤਰ ਕਿਰਿਆਵਾਦੀ' ਸਿਧਾਂਤਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੰਧਿਤ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਦੇ ਕੇ ਸਮਝਾਓ। 14

ਜਾਂ

6. ਸਮਾਜਿਕ ਪਰਿਵਰਤਨ ਦੇ ਨਿਰਣਾਇਕ ਕੀ ਹਨ ? ਸਮਾਜਿਕ ਪਰਿਵਰਤਨ ਦੀ ਇੱਕ ਏਜੰਸੀ ਵਜੋਂ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ। 5,9

ਯੂਨਿਟ-IV

7. ਸਮਝਾਓ ਕਿ ਸਮਾਜ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕ-ਆਰਥਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪਛੜੇ ਵਰਗਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੰਦਰਭ ਨਾਲ ਸਮਾਜਿਕ ਬਰਾਬਰੀ ਅਤੇ ਸਮਾਨਤਾ ਨਾਲ ਸਿੱਖਿਆ ਕਿਵੇਂ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ ? 14

ਜਾਂ

8. ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੰਦਰਭ ਦੇ ਨਾਲ ਸਮਾਜਿਕ ਗਤੀਸ਼ੀਲਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸੰਕਲਪ ਅਤੇ ਕਾਰਕਾਂ ਬਾਰੇ ਵਿਸਥਾਰ ਵਿੱਚ ਚਰਚਾ ਕਰੋ। 14

(ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹਨ)

9. ਹੇਠ ਲਿਖਿਆਂ ਉੱਤੇ ਸੰਖੇਪ ਨੋਟ ਲਿਖੋ :
- ਅਨੁਸ਼ਾਸਨੀ ਸੀਮਾਵਾਂ ਦੇ ਪਾਰ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਜੋੜਨਾ।
  - ਗਿਆਨ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਅਤੇ ਸਰੋਤ।
  - ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਦਰਪੇਸ਼ ਸਮਕਾਲੀ ਚੁਣੌਤੀਆਂ।
  - ਸਮਾਜਿਕ ਪੱਧਰੀਕਰਨ ਦੀ ਧਾਰਨਾ।
- 3.5×4

(i) Printed Pages : 4 Roll No. ....

(ii) Questions : 9

Sub. Code :

8	3	7	2
---	---	---	---

Exam. Code :

1	1	2	3
---	---	---	---

M.Ed. (General) 1st Semester

(2122)

LEARNER AND LEARNING PROCESS-I

(In all Mediums)

Paper-II : CO2-LLP-I

Time Allowed : Three Hours]

[Maximum Marks : 60

Note :— Attempt **FIVE** questions in all, selecting **ONE** from each of Units I-IV and Q. No. 9 (Unit-V) which is compulsory. All questions carry equal marks.

UNIT—I

1. Define growth and development. Discuss social and emotional development of adolescents.
2. Explain Piagetian model of cognitive development.

UNIT—II

3. Throw light on different characteristics of classroom, school and community environment that enhance learning.
4. How would a teacher cope with crowded classrooms and different types of disadvantages that children suffer in classroom ?

UNIT—III

5. Define Creativity. How would you assess and nurture creativity ?
6. Discuss Bandura's theory.

UNIT—IV

7. What is social learning ? Discuss importance and factors affecting social learning.
8. Describe strategies for promoting healthy psycho-social environment in classroom.

UNIT—V

9. Write short notes on :
  - (a) Concept formation
  - (b) Cooperative learning
  - (c) Problem solving
  - (d) Vandalism.

(हिन्दी माध्यम)

नोट :- सभी में से पांच प्रश्न करें, साथ ही यूनिट I से IV तक प्रत्येक में से एक प्रश्न करें। प्रश्न न. 9 (यूनिट V) अनिवार्य है। सभी प्रश्नों के समान अंक हैं।

यूनिट—I

1. वृद्धि और विकास को परिभाषित कीजिए। किशोरों के सामाजिक और भावनात्मक विकास पर चर्चा करें।
2. संज्ञानात्मक विकास के पियाजे के मॉडल की व्याख्या कीजिए।

यूनिट—II

3. कक्षा, विद्यालय और सामुदायिक वातावरण की विभिन्न विशेषताओं पर प्रकाश डालिए जो अधिगम को बढ़ाते हैं।
4. एक शिक्षक भीड़-भाड़ वाली कक्षाओं और कक्षा में बच्चों को होने वाली विभिन्न प्रकार की परेशानियों से कैसे निपटेगा ?

ਯੂਨਿਟ—III

5. ਰਚਨਾਤਮਕਤਾ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰੋ। ਆਪ ਰਚਨਾਤਮਕਤਾ ਨੂੰ ਆਕਲਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਕਰਨ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਕੀਤੇ ?
6. ਬੰਦੂਕ ਦੇ ਸਿਫ਼ਤਾਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ।

ਯੂਨਿਟ—IV

7. ਸਮਾਜਿਕ ਅਧਿਗਮ ਕੀ ਹੈ ? ਸਮਾਜਿਕ ਅਧਿਗਮ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਹੱਤਵ ਅਤੇ ਕਾਰਕਾਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ।
8. ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਸੁਸਥ ਮਨੋ-ਸਮਾਜਿਕ ਵਾਤਾਵਰਨ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਦੇ ਲਈ ਰਣਨੀਤੀਆਂ ਨੂੰ ਵਰਣਨ ਕਰੋ।

ਯੂਨਿਟ—V

9. ਸੰਖਿਪਤ ਨੋਟ ਲਿਖੋ :
  - (a) ਅਵਧਾਰਨਾ ਗਠਨ
  - (b) ਸਹਕਾਰੀ ਸਿੱਖਿਆ
  - (c) ਸਮੱਸਿਆ ਸਮਾਧਾਨ
  - (d) ਬਰਬਰਤਾ।

(ਪੰਜਾਬੀ ਅਨੁਵਾਦ)

ਨੋਟ :— ਯੂਨਿਟ I-IV ਹਰੇਕ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਸਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪੰਜ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰੋ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰ. 9 (ਯੂਨਿਟ-V) ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਅੰਕ ਬਰਾਬਰ ਹਨ।

ਯੂਨਿਟ-I

1. ਵਾਧੇ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰੋ। ਕਿਸੇ-ਕਿਸੇ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਵਿਕਾਸ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰੋ।
2. ਬੋਧਾਤਮਕ ਵਿਕਾਸ ਦੇ Piagetian ਮਾਡਲ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ।

ਯੂਨਿਟ-II

3. ਕਲਾਸਰੂਮ, ਸਕੂਲ ਅਤੇ ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਵਾਤਾਵਰਨ ਦੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ 'ਤੇ ਰੋਸ਼ਨੀ ਪਾਓ ਜੋ ਸਿੱਖਣ ਨੂੰ ਵਧਾਉਂਦੇ ਹਨ।
4. ਇੱਕ ਅਧਿਆਪਕ ਭੀੜ-ਭੜੱਕੇ ਵਾਲੇ ਕਲਾਸਰੂਮਾਂ ਅਤੇ ਕਲਾਸਰੂਮ ਵਿੱਚ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਹਿਣ ਵਾਲੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਿਸਮਾਂ ਦੀਆਂ ਦਿੱਕਤਾਂ ਨਾਲ ਕਿਵੇਂ ਨਜਿੱਠੇਗਾ ?

ਯੂਨਿਟ-III

5. ਰਚਨਾਤਮਕਤਾ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰੋ। ਰਚਨਾਤਮਕਤਾ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਅਤੇ ਪਾਲਣ-ਪੋਸ਼ਣ ਤੁਸੀਂ ਕਿਵੇਂ ਕਰੋਗੇ ?
6. ਬੰਦੂਰਾ (Bandura) ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕਰੋ।

ਯੂਨਿਟ-IV

7. ਸਮਾਜਿਕ ਸਿੱਖਿਆ ਕੀ ਹੈ ? ਸਮਾਜਿਕ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਹੱਤਵ ਅਤੇ ਕਾਰਕਾਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕਰੋ।
8. ਕਲਾਸਰੂਮ ਵਿੱਚ ਸਿਹਤਮੰਦ ਮਨੋ-ਸਮਾਜਿਕ ਵਾਤਾਵਰਣ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਰਣਨੀਤੀਆਂ ਦਾ ਵਰਨਣ ਕਰੋ।

ਯੂਨਿਟ-V

9. ਸੰਖੇਪ ਨੋਟ ਲਿਖੋ :
  - (a) ਸੰਕਲਪ ਦਾ ਗਠਨ
  - (b) ਸਹਿਕਾਰੀ ਸਿੱਖਿਆ
  - (c) ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਹੱਲ
  - (d) ਵਿਨਾਸ਼ਕਾਰੀ।

(i) Printed Pages : 8

Roll No. ....

(ii) Questions : 9

Sub. Code :

8	3	7	3
---	---	---	---

Exam. Code :

1	1	2	3
---	---	---	---

**M.Ed. (General) 1st Semester
(2122)**

**EDUCATIONAL RESEARCH AND STATISTICS-I
(In all Mediums)**

Paper : III CO3-ERS-I

Time Allowed : Three Hours]

[Maximum Marks : 70

Note :— Attempt **FIVE** questions in all, selecting **ONE** question from each unit. Question No. 9 is compulsory. Each question carries **14** marks.

UNIT—I

1. Define research problem and explain its importance in a study. State some of the effective ways to find a suitable research problem. 14
2. Briefly state the key characteristics, purpose of action research and describe the similarities and differences among action and applied research. 14

UNIT—II

3. Briefly explain the various sampling approaches during data collection in qualitative research along with its merits and demerits. 14
4. Discuss the significance, formulation and types of research hypothesis. 14

UNIT—III

5. (a) What do you understand by the term 'measures of central tendency' ? Point out the most common measures of central tendency. 7

- (b) Compute mean and median of the following frequency distribution ($N = 50$).

Scores	f
195-199	1
190-194	2
185-189	4
180-184	5
175-179	8
170-174	10
165-169	6
160-164	4
155-159	4
150-154	2
145-149	3
140-144	1

7

6. (a) What do you understand by the term variability or dispersion of scores? Discuss the need of computation of the measure of variability.

7

- (b) Compute quartile deviation for the following distribution ($N = 50$).

Scores	f
195-199	1
190-194	2
185-189	4
180-184	5
175-179	8
170-174	10
165-169	6
160-164	4
155-159	4
150-154	2
145-149	3
140-144	1

7

UNIT—IV

7. Illustrate the concept of normal probability curve along with its characteristics and diagram. 14
8. (a) Discuss various types of correlational techniques with reference to rank order correlation and product moment correlation and discuss when it is appropriate to use them with the help of an example. 7
- (b) Find the Pearson's Coefficient of Correlation between two sets of scores given below :

X : 50 54 56 59 60 62 61 65 67 71 71 74

Y : 22 25 34 28 26 30 32 30 28 34 36 40

7

UNIT—V

9. Write short notes on the following :
- (a) Differentiate between qualitative and quantitative research.
- (b) Sampling errors.
- (c) Meaning and importance of statistics.
- (d) Deviations from normal probability curve. 3.5×4

(हिन्दी माध्यम)

नोट :- सभी में से पांच प्रश्न करें, साथ ही प्रत्येक यूनिट में से एक प्रश्न करें। प्रश्न न. 9 अनिवार्य है। प्रत्येक प्रश्न के 14 अंक हैं।

यूनिट—I

1. शोध समस्या को परिभाषित कीजिए तथा एक अध्ययन में इसके महत्व की व्याख्या कीजिए। एक उपयुक्त शोध समस्या का पता लगाने के कुछ प्रभावी तरीकों का उल्लेख कीजिए। 14
2. क्रियात्मक अनुसंधान की मुख्य विशेषताओं, उद्देश्य का संक्षेप में वर्णन करें और क्रिया और अनुप्रयुक्त अनुसंधान के बीच समानता और अंतर का वर्णन करें। 14

ਯੂਨਿਟ—IV

7. ਆਮ ਸੰਭਾਵਨਾ ਵਕਰ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਇਸ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਚਿੱਤਰ ਦੇ ਨਾਲ ਦਰਸਾਓ। 14
8. (a) ਰੈਂਕ ਆਰਡਰ ਸਹਿ-ਸੰਬੰਧ ਅਤੇ ਉਤਪਾਦ ਪਲ ਸਹਿ-ਸੰਬੰਧ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਿਸਮਾਂ ਦੀਆਂ ਸਹਿ-ਸੰਬੰਧੀ ਤਕਨੀਕਾਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕਰੋ ਅਤੇ ਇੱਕ ਉਦਾਹਰਣ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨਾ ਕਦੋਂ ਉਚਿਤ ਹੈ ਚਰਚਾ ਕਰੋ। 7
- (b) ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਕੋਰਾਂ ਦੇ ਦੋ ਸੈੱਟਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦਾ ਪੀਅਰਸਨ ਗੁਣਾਂਕ ਲੱਭੋ :
X :	50	54	56	59	60	62	61	65	67	71	71	74
Y :	22	25	34	28	26	30	32	30	28	34	36	40
- 7

ਯੂਨਿਟ—V

9. ਹੇਠ ਲਿਖਿਆਂ ਉੱਤੇ ਸੰਖੇਪ ਨੋਟ ਲਿਖੋ :
- (a) ਗੁਣਾਤਮਕ ਅਤੇ ਮਾਤਰਾਤਮਕ ਖੋਜ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਕਰੋ।
- (b) ਨਮੂਨਾ ਲੈਣ ਦੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ।
- (c) ਅੰਕੜਿਆਂ ਦਾ ਅਰਥ ਅਤੇ ਮਹੱਤਵ।
- (d) ਸਧਾਰਨ ਸੰਭਾਵਨਾ ਵਕਰ ਤੋਂ ਵਿਚਲਨ। 3.5×4

(i) Printed Pages : 4

Roll No. ....

(ii) Questions : 9

Sub. Code :

8	3	7	4
---	---	---	---

Exam. Code :

1	1	2	3
---	---	---	---

**M.Ed. (Gen.) 1st Semester
(2122)**

HISTORY OF EDUCATION-I (In all Mediums)

Paper : IV C04-HOE-I

Time Allowed : Three Hours]

[Maximum Marks : 70

Note :— Attempt **FIVE** questions in all selecting **ONE** question from each Unit. Question No. 9 is compulsory.

UNIT-I

1. Explain Buddhist system of education in the Indian history with special reference to types of institutions and curriculum. 14
2. (a) Describe structure of educational institutions during the Vedic period.
(b) Discuss in detail the Islamic traditions of education in Indian history. 7+7

UNIT-II

3. Discuss the highlights of Secondary Education Commission, also critically analyse its impact on Indian Education system. 14
4. (a) Write on the major recommendations of Wood's Dispatch.
(b) Discuss the contribution of Mahatma Gandhi to reform education system. 7+7

UNIT-III

5. Describe the principal recommendations of Kothari Education Commission 1964-66. 14

6. Enlist and explain salient suggestions made by the National Education Policy 1986 and 1992. 14

UNIT-IV

7. How did colonial system of education impact post-colonial education in India ? Explain with suitable examples. 14
8. Discuss in detail UNESCO's Millennium development goals of education in context to 21st Century education. 14

UNIT-V

9. Write short notes on :
- (a) Recommendations of Macaulay's Minutes.
  - (b) Major highlights of University Education Commission (1902).
  - (c) Educational Reforms by Raja Ram Mohan Roy.
  - (d) Impact of Liberalization, Privatization and Globalization (LPG) policies on Indian education system. 4×3.5

(हिन्दी माध्यम)

नोट :- सभी में से पांच प्रश्न करें। प्रत्येक यूनिट में से एक प्रश्न करें।
प्रश्न नं. 9 अनिवार्य है।

यूनिट-I

1. संस्थानों और पाठ्यक्रम के प्रकारों के विशेष संदर्भ में भारतीय इतिहास में शिक्षा की बौद्ध प्रणाली को समझाइए। 14
2. (a) वैदिक काल के दौरान शैक्षिक संस्थानों की संरचना का वर्णन करें।
- (b) भारतीय इतिहास में शिक्षा की इस्लामी परम्पराओं पर विस्तार से चर्चा कीजिए। 7+7

यूनिट-II

3. माध्यमिक शिक्षा आयोग की मुख्य विशेषताओं पर चर्चा करें, भारतीय शिक्षा प्रणाली पर इसके प्रभाव का भी आलोचनात्मक विश्लेषण करें।

4. (a) ਬੁਡ੍ਹਸ ਡਿਸਪੈਚ ਦੀ ਪ੍ਰਮੁਖ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ਾਂ ਪਰ ਲਿਖਿਓ।
 (b) ਸ਼ਿਕਸ਼ਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਮੇਂ ਸੁਧਾਰ ਕੇ ਲਿਓ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਕੇ ਯੋਗਦਾਨ ਪਰ ਚਰਚਾ ਕਰੋ।

7+7

ਯੂਨਿਟ-III

5. ਕੋਠਾਰੀ ਸ਼ਿਕਸ਼ਾ ਆਯੋਗ 1964-66 ਦੀ ਪ੍ਰਮੁਖ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ਾਂ ਕਾ ਵਰਨਣ ਕੀਜ਼ਿਓ। 14
 6. ਦਿਓ ਗਏ ਮੁਖ਼ ਸੁਝਾਵਾਂ ਕੋ ਸੂਚੀਬੱਧ ਕਰੋ ਓਰ ਸਮਝਾਓ ਰਾਸ਼ਟ੍ਰੀਯ ਸ਼ਿਕਸ਼ਾ ਨੀਤਿ 1986 ਓਰ 1992 ਦੁਆਰਾ। 14

ਯੂਨਿਟ-IV

7. ਭਾਰਤ ਮੇਂ ਉਤਰ-ਔਪਨਿਵੇਸ਼ਿਕ ਸ਼ਿਕਸ਼ਾ ਕੋ ਸ਼ਿਕਸ਼ਾ ਦੀ ਔਪਨਿਵੇਸ਼ਿਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨੇ ਕੈਸੇ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਯਾ ? ਉਪਯੁਕਤ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਕੇ ਸਾਥ ਸਮਝਾਓ। 14
 8. 21ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੀ ਸ਼ਿਕਸ਼ਾ ਕੇ ਸੰਦਰਭ ਮੇਂ ਸ਼ਿਕਸ਼ਾ ਕੇ ਯੂਨੇਸਕੋ ਕੇ ਸਹਸ਼ਾਬਦੀ ਵਿਕਾਸ ਲਕਸ਼ਾਂ ਪਰ ਵਿਸਤਾਰ ਸੇ ਚਰਚਾ ਕਰੋ। 14

ਯੂਨਿਟ-V

9. ਸੰਖਿਪਤ ਨੋਟ ਲਿਖੋ :—

- (a) ਮੈਕਾਲੇ ਕੇ ਕਾਰਯਵ੍ਰਤ ਦੀ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ਾਂ।
 (b) ਵਿਸ਼ਵਵਿਦੁਾਲਯ ਸ਼ਿਕਸ਼ਾ ਆਯੋਗ (1902) ਕੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਆਕਰਸ਼ਣ।
 (c) ਰਾਜਾ ਰਾਮ ਮੋਹਨ ਰਾਯ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ੈਕਸ਼ਿਕ ਸੁਧਾਰ।
 (d) ਭਾਰਤੀਯ ਸ਼ਿਕਸ਼ਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਪਰ ਉਦਾਰੀਕਰਣ, ਨਿਜੀਕਰਣ ਓਰ ਵੈਸ਼ਵੀਕਰਣ (LPG) ਨੀਤੀਯਾਂ ਕਾ ਪ੍ਰਭਾਵ।

4×3.5

(ਪੰਜਾਬੀ ਅਨੁਵਾਦ)

ਨੋਟ :— ਸਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪੰਜ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰੋ। ਹਰੇਕ ਯੂਨਿਟ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰੋ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 9 ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ।

ਯੂਨਿਟ-I

1. ਸੰਸਥਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਅਤੇ ਪਾਠਕ੍ਰਮ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੰਦਰਭ ਨਾਲ ਭਾਰਤੀ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਬੋਧੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ। 14

2. (a) ਵੈਦਿਕ ਕਾਲ ਦੌਰਾਨ ਵਿਦਿਅਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੀ ਬਣਤਰ ਦਾ ਵਰਨਣ ਕਰੋ।
(b) ਭਾਰਤੀ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀਆਂ ਇਸਲਾਮੀ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਵਿਸਥਾਰ ਵਿੱਚ ਚਰਚਾ ਕਰੋ।

7+7

ਯੂਨਿਟ-II

3. ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ 'ਤੇ ਚਰਚਾ ਕਰੋ, ਭਾਰਤੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀ 'ਤੇ ਇਸਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਾ ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰੋ। 14
4. (a) ਵੁੱਡਜ਼ ਡਿਸਪੈਚ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਲਿਖੋ।
(b) ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਸੁਧਾਰ ਲਈ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਯੋਗਦਾਨ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕਰੋ।

7+7

ਯੂਨਿਟ-III

5. ਕੋਠਾਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਕਮਿਸ਼ਨ 1964-66 ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਵਰਨਣ ਕਰੋ। 14
6. ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੀਤੀ 1986 ਅਤੇ 1992 ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸੁਝਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸੂਚੀਬੱਧ ਕਰੋ ਅਤੇ ਸਮਝਾਓ। 14

ਯੂਨਿਟ-IV

7. ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਬਸਤੀਵਾਦ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨੇ ਕਿਵੇਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ? ਉਚਿਤ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਨਾਲ ਸਮਝਾਓ। 14
8. 21ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਯੂਨੈਸਕੋ ਦੇ ਮਿਲੇਨੀਅਮ ਵਿਕਾਸ ਟੀਚਿਆਂ ਬਾਰੇ ਵਿਸਥਾਰ ਵਿੱਚ ਚਰਚਾ ਕਰੋ। 14

ਯੂਨਿਟ-V

9. ਨਿਮਨਲਿਖਤ 'ਤੇ ਸੰਖੇਪ ਨੋਟ ਲਿਖੋ:
(a) ਮੈਕਾਲੇ ਦੇ ਕਾਰਜ-ਵੇਰਵੇ (Minutes) ਦੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ।
(b) ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਸਿੱਖਿਆ ਕਮਿਸ਼ਨ (1992) ਦੀਆਂ ਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ।
(c) ਰਾਜਾ ਰਾਮ ਮੋਹਨ ਰਾਏ ਦੁਆਰਾ ਵਿਦਿਅਕ ਸੁਧਾਰ।
(d) ਭਾਰਤੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀ 'ਤੇ ਉਦਾਰੀਕਰਨ, ਨਿੱਜੀਕਰਨ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ (LPG) ਨੀਤੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ।

4×3.5

(i) Printed Pages : 4

Roll No. ....

(ii) Questions : 9

Sub. Code :

8	3	7	5
---	---	---	---

Exam. Code :

1	1	2	3
---	---	---	---

M.Ed. (General) 1st Semester
(2122)

TEACHER EDUCATION-I (In all Mediums)

Paper : V CO5-TED-I

Time Allowed : Three Hours]

[Maximum Marks : 70

Note :— Attempt FIVE questions in all, with ONE question each from Units I to IV and Question No. IX is compulsory. All questions carry equal marks.

UNIT—I

- I. Discuss the importance and scope of Teacher Education.
- II. Trace changes in Teacher Education in light of National Curriculum Framework, 2009.

UNIT—II

- III. What are the objectives and scope of Pre-service Training ?
- IV. Discuss some innovative curriculum transaction strategies.

UNIT—III

- V. Explain the concept and importance of Professional Development.
- VI. Discuss some strategies for Professional Development.

8375/PR-18600(T)

UNIT—IV

- VII. Discuss the importance of professional ethics for teachers.
- VIII. Discuss the process of assessment and evaluation in Teacher Education.

UNIT—V

IX. Write short notes on the following :

- (i) Role of NCTE in relation to Teacher Education.
- (ii) Importance of work experience in Teacher Education.
- (iii) Agencies for in-service education.
- (iv) Induction program for teachers.

(हिन्दी माध्यम)

नोट :- सभी में से पाँच प्रश्न करें, साथ ही प्रत्येक यूनिट I से IV तक में से एक प्रश्न करें। प्रश्न न. IX अनिवार्य है। सभी प्रश्नों के समान अंक हैं।

यूनिट—I

- I. शिक्षक शिक्षा के महत्व और कार्यक्षेत्र की चर्चा करें।
- II. राष्ट्रीय पाठ्यचर्या की रूपरेखा, 2009 के आलोक में शिक्षक शिक्षा में परिवर्तनों का पता लगाएं।

यूनिट—II

- III. सेवा-पूर्व प्रशिक्षण के उद्देश्य और कार्यक्षेत्र क्या हैं ?
- IV. कुछ नवीन पाठ्यचर्या लेनदेन रणनीतियों पर चर्चा करें।

ਯੂਨਿਟ—III

- V. ਵਾਧਵਸਾਧਿਕ ਵਿਕਾਸ ਕੀ ਅਵਧਾਰਣਾ ਔਰ ਸਹਤਵ ਕੀ ਵਧਾਵਧਾ ਕਰੋਂ।
VI. ਵਾਧਵਸਾਧਿਕ ਵਿਕਾਸ ਕੇ ਲਿਏ ਕੁਝ ਰਣਨੀਤਿਯੋਂ ਪਰ ਚਰਚਾ ਕਰੋਂ।

ਯੂਨਿਟ—IV

- VII. ਸ਼ਿਕਸ਼ਕੋਂ ਕੇ ਲਿਏ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਨੈਤਿਕਤਾ ਕੇ ਸਹਤਵ ਪਰ ਚਰਚਾ ਕਰੋਂ।
VIII. ਸ਼ਿਕਸ਼ਕ ਸ਼ਿਕਸ਼ਾ ਮੇਂ ਆਕਲਨ ਏਵਂ ਮੂਲਧਾਨਕਨ ਕੀ ਪਰਕ੍ਰਿਧਾ ਕੀ ਚਰਚਾ ਕੀਯੋਂ।

ਯੂਨਿਟ—V

IX. ਨਿਮਨਲਿਖਿਤ ਪਰ ਸੰਕਸ਼ਿਪਤ ਨੋਟ ਲਿਖਿਏ :

- (i) ਸ਼ਿਕਸ਼ਕ ਸ਼ਿਕਸ਼ਾ ਕੇ ਸੰਬੰਧ ਮੇਂ NCTE ਕੀ ਭੂਮਿਕਾ।
- (ii) ਸ਼ਿਕਸ਼ਕ ਸ਼ਿਕਸ਼ਾ ਮੇਂ ਕਾਰਧ ਅਨੁਭਵ ਕਾ ਸਹਤਵ।
- (iii) ਸੇਵਾਕਾਲੀਨ ਸ਼ਿਕਸ਼ਾ ਕੇ ਲਿਏ ਏਜੇਂਸਿਧਾਂ।
- (iv) ਸ਼ਿਕਸ਼ਕੋਂ ਕੇ ਲਿਏ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਕਾਰਧਕ੍ਰਮ।

(ਪੰਜਾਬੀ ਅਨੁਵਾਦ)

ਨੋਟ :- ਯੂਨਿਟ I ਤੋਂ IV ਹਰੇਕ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੇ ਨਾਲ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪੰਜ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰੋ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰ. IX ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਅੰਕ ਹਨ।

ਯੂਨਿਟ—I

- I. ਅਧਿਆਪਕ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਮਹੱਤਵ ਅਤੇ ਦਾਇਰੇ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕਰੋ।
- II. ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪਾਠਕ੍ਰਮ ਫਰੇਮਵਰਕ, 2009 ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਪਕ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਓ।

ਯੂਨਿਟ—II

III. ਪੂਰਵ-ਸੇਵਾ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਢਾਂਚੇ ਕੀ ਹਨ ?

IV. ਕੁਝ ਨਵੀਨਤਾਕਾਰੀ ਪਾਠਕ੍ਰਮ ਲੈਣ-ਦੇਣ ਦੀਆਂ ਰਣਨੀਤੀਆਂ 'ਤੇ ਚਰਚਾ ਕਰੋ।

ਯੂਨਿਟ—III

V. ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਅਤੇ ਮਹੱਤਤਾ ਨੂੰ ਸਮਝਾਓ।

VI. ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਕੁਝ ਰਣਨੀਤੀਆਂ 'ਤੇ ਚਰਚਾ ਕਰੋ।

ਯੂਨਿਟ—IV

VII. ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਲਈ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਨੈਤਿਕਤਾ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰੋ।

VIII. ਅਧਿਆਪਕ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਮੁਲਾਂਕਣ ਅਤੇ ਨਿਰਧਾਰਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰੋ।

ਯੂਨਿਟ—V

IX. ਹੇਠ ਲਿਖਿਆਂ ਉੱਤੇ ਸੰਖੇਪ ਨੋਟ ਲਿਖੋ :

(i) ਅਧਿਆਪਕ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ NCTE ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ।

(ii) ਅਧਿਆਪਕ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਦੇ ਤਜਰਬੇ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ।

(iii) ਸੇਵਾਕਾਲੀਨ ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ ਏਜੰਸੀਆਂ।

(iv) ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਲਈ ਆਗਮਨ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ।